

Prof. dr. Ahmed Kico¹
Victoria International University
Mostar, BiH
coki033@yahoo.com

UDK / UDC 32.01

Stručni članak / Professional paper

Primljeno / Received: 16. 10. 2024.
Prihvaćeno / Accepted: 03. 07. 2025.

HIBRIDNO DJELOVANJE U FUNKCIJI PLANIRANJA I OSTVARIVANJA CILJEVA BIOPOLITIKE U BOSNI I HERCEGOVINI

HYBRID ACTION IN PLANNING AND ACHIEVING BIOPOLICY GOALS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Sažetak

Ovaj rad nastoji odgovoriti na problemsko pitanje o polazištima, strukturi i konsekvencama biopolitičkog diskursa na prostoru Bosne i Hercegovine i okruženja. Prezentiraju se pitanja i odgovori sa geopolitičkog i sigurnosnog aspekta koji su potrebni za potpuno razumijevanje cjelokupnog povjesnog procesa etno-politike, politike i ideološkog hegemonizma velikodržavnih projekata, odnosno svođenja ljudskih života na objekte u tehnološkom i ciničko-političkom manipuliranju tim životima. U funkciji ostvarivanja ciljeva biopolitike u Bosni i Hercegovini se od potpisivanja Dejtonskog sporazuma pa do danas (nekad većim, nekad manjim intenzitetom), vode hibridne operacije koje nastoje razoriti državu Bosnu i Hercegovinu, te uspostaviti velikodržavne projekte Velike Srbije (tzv. Srpskog sveta) i Velike Hrvatske. Hibridno djelovanje (hibridni rat) su prije svega ili iznad svega političke, medijske, psihološke, diplomatske i obavještajne aktivnosti koje jedna država, njena politička elita, obavještajne i/ili paradržavne skupine koje su opet pod kontrolom konkretnog državnog rukovodstva, vode protiv druge međunarodno priznate države, u ovom slučaju Bosne i Hercegovine. U funkciji realizacije ciljeva biopolitike u Bosni i Hercegovini, mete hibridnog djelovanja u Bosni i Hercegovini

¹ Ahmed Kico je mr. sc. filozofskih i dr. sc. sigurnosnih znanosti. Do sada je objavio više knjiga (studija), te više znanstvenih i stručnih članaka iz oblasti filozofije, kulturne historije i sigurnosnih znanosti. Na Victoria International University u Mostaru, drži kolegije: Geopolitički aspekti nacionalne sigurnosti, Geopolitika i Sigurnosni sistem Bosne i Hercegovine. / Ahmed Kico, holding an M.Sc. in Philosophy and Ph.D. in Security Sciences, has published several books (studies) and several scientific and professional articles in the fields of philosophy, cultural history and security sciences. At Victoria International University in Mostar, he teaches courses: Geopolitical Aspects of National Security, Geopolitics and the Security System of Bosnia and Herzegovina.

su gotovo sve forme i vidovi društvenog života, ustavni poredak, institucije političkog, ekonomskog, pravosudnog i sigurnosnog sistema, kao i institucije vjerskog, nacionalnog, jezičkog, obrazovnog i ostalih vidova kulturnog identiteta građana i naroda Bosne i Hercegovine. Zalaganje za ideju i praksu parlamentarne građanske demokracije, te bosanstva (demos -političkog naroda) je fundamentalan imperativ za opstanak i razvoj Bosne i Hercegovine. Jer, u složenim političkim zajednicama, prilikom prelaska na demokraciju, ne smije se pristupiti ostvarivanju niti jednog kolektivnog prava prije nego što se osigura trajna, djelotvorna i neopoziva zaštita individualnih prava“.

Ključne riječi: Biopolitika, Bosna i Hercegovina, etno-politika, etnokratija, kolektivna prava, individualna prava, hibridno djelovanje, mete, građanska demokracija, bosanstvo.

Summary

This paper attempts to answer the problem of the starting points, structure, and consequences of biopolitical discourse in Bosnia and Herzegovina and its neighboring surroundings. It explores geopolitical and security perspectives, essential for understanding the historical processes of ethnopolitics, politics, and ideological hegemony of major state projects. These projects seek to manipulate human lives through technology and cynical political tactics. To achieve the goals of biopolitics in Bosnia and Herzegovina, since the signing of the Dayton Agreement until today (sometimes with greater, and sometimes with less intensity), hybrid operations have been led to destroy the state of Bosnia and Herzegovina, and establish large-state projects known as Greater Serbia (the so-called Serbian world) and Greater Croatia. Hybrid warfare is activities executed by the state, its political elite, intelligence, and/or parastatal groups which are held under the control of some specific state leadership against another internationally recognized state, in this case, Bosnia and Herzegovina, being primarily all political, media, psychological, diplomatic and intelligence, or above all that. In the function of realizing the goals of biopolitics in Bosnia and Herzegovina, the targets of hybrid action in Bosnia and Herzegovina are or above almost all forms and aspects of social life, the constitutional order, institutions of the political, economic, judicial, and security system, as well as institutions of religious, national, linguistic, educational and other aspects of the cultural identity of the citizens and peoples of Bosnia and Herzegovina. Upholding the principles of parliamentary civic democracy, and Bosnianism (demos - political people) is crucial for the survival and progress of Bosnia and Herzegovina, as in complex political communities, during the transition to democracy, no collective right must be exercised before the permanent, effective and irrevocable protection of individual rights is ensured.

Keywords: Biopolitics, Bosnia and Herzegovina, ethnopolitics, ethocracy, collective rights, individual rights, hybrid action, targets, civic democracy, Bosnianism.

I Uvodna razmatranja

Termin Biopolitika, danas je najčešće vezan uz filozofsku poziciju Giorgia Agambena (*Homo sacer*), a svoj prvi iskaz dobiva kod Michela Foucaulta. Njegova dijagnoza u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća, bila je da je, moć znanstveno-tehnolojske proizvodnje života stvorila razdoblje biopolitike. Biopolitika je za Foucaulta ulazak života i njegovih mehanizama u sve sfere ljudskog bivstvovanja. Stanovništvo postaje predmetom političkih intervencija (statistika, nadzor) već od kraja 18. i početka 19. stoljeća. U savezu sa standardnim institucijama disciplinarnog poretka – ekonomija, politika, vojska – konstantni je sklop biopolitike stanovništva. S obzirom na kategoriju života kao matricu društvenosti, ovdje se utemeljuje ono što će kasnije formirati »biopolitička teorija«.²

Prema istraživanjima određenih autora u Bosni i Hercegovini „biopolitika nije samo način da određena zajednica funkcionira na izvjestan način, već da ona misli, osjeća, želi, ponaša se na izvjestan način. Fundamentalno obilježje biopolitike jeste proces politizacije golog života, ulazak „zoe“ u sferu „bios“, odnosno u sferu „polisa“.³ „Ako je politika umijeće upravljanja nekom zajednicom ili organizacijom, odnosno umijeće upravljanja u općem smislu“, nastavlja Isanović, „onda je biopolitika umijeće upravljanja zajednicom ili organizacijom u smislu upravljanja nad pukim, običnim, golim životom, gdje se političko, kao upravljanje u općem smislu, pretvara u upravljanje životom u doslovnom biološkom smislu.... Dakle, biopolitika je pojam koji ne označava upravljanje nekim sistemom na općoj osnovi, niti znači odlučivanje o sudbini i načinu života neke zajednice ljudi, nego znači **odlučivanje o tome šta će čovjek biti i šta neće biti u svojoj psihofizičkoj jedinosti**, a to odlučivanje realizira se političkim sredstvima“.⁴

U vezi s navedenim, znakovita su promišljanja Giorgia Agambena u djelu *Homo sacer*. „Polazeći od Fukoovog razumijevanja biopolitike, italijanski filozof Đorđ Agamben uočava – i tu se nalazi njegov najvažniji doprinos biopolitičkom mišljenju – da su totalitarni režimi 20. stoljeća biopolitičko mjesto par excellence, mjesto koje je Fuko zanemario. Fukoove bolnice i zatvore, Agamben zamjenjuje koncentracionim logorom kao biopolitičkom

² Detaljnije o ovome vidjeti u Krivak, M. 2008, „Michel Foucault: Rođenje biopolitike“, Zagreb, *Filozofska istraživanja*, broj. 28., objavljen na portalu <https://hrcak.srce.hr/27863> (pristup 27.08.2024.)

³ Šire o ovome vidjeti u Isanović, A. (2022). „Nekoliko riječi o biopolitici“, objavljeno na portalu <http://www.prometej.ba/clanak/drustvo-i-znanost/nekoliko-rijeci-o-biopolitici-5296> (pristup 27.08.2024.)

⁴ *Ibidem*

paradigmom modernosti. Cilj je koncentracionih logora, primjećuje Agamben u djelu "Homo sacer", potpuna dominacija nad čovjekovim životom. U koncentracionom logoru kao paradigmatičnom primjeru biopolitike, svoj potpuni izraz pronašla je simbioza dva potpuno različita aspekta: biološko i političko. Njihovo sjedinjenje ili poistovjećivanje rezultira potpunom kontrolom nad životom kao činjenicom koja postaje zakon, odnosno zakon postaje činjenicom".⁵

Imajući u vidu navedeno, Isanović pokazuje da se u ciljevima, teoriji i praksi biopolitike, „nalazi jezgra savremene moći koja proizvodi biopolitičko tijelo kojem je svojstveno apsolutno nerazlikovanje između prava i činjenice, norme i biološkog života. To je život i tijelo umrtvljeno u normi, gdje su biološko, intimno, seksualno, tjelesno, „golo“ tjelesno postali „bios“, političko. Tijelo je predmet i instrument moći. Moć proizvodi tijelo s krajnjim ciljem da načini poslušnog subjekta, režimskog subjekta, jer je tijelo režimski proizvod“.⁶

Kada se pogledaju teorijski, ideologijski, te u konačnom „rezultati“ krvavog raspada Jugoslavije tokom devedesetih godina Dvadesetog stoljeća, jasno je da su etno-političke vođe u bivšim republikama i autonomnim pokrajinama SFRJ slijedile, propagirale i praktikovale ključne ideje i praksu biopolitike. Uz praktikovanje političke, vojne i religijske moći etno – politički lideri i pojedine institucije iz Srbije, Hrvatske, Crne Gore, te dijelom Bosne i Hercegovine, nastojali su i značajnim dijelom uspjeli psihofizičke odlike i sposobnosti građana, a zatim cijelih naroda pretvoriti u „poslušne, režimske subjekte“. Po nalogu etno – političkih vođa „poslušni, režimski subjekti“, kao režimski proizvodi bili su uz režimsku prisilu provoditi ideje kao što su „svi Srbi u jednoj državi“, te raditi na izmaštanim fikcijama kao što su Velika Srbija i Velika Hrvatska. Rezultat takve etnonacionalističke politike, odnosno realizacije ideja i prakse biopolitike su nepojamni ratni zločini i genocid koji su se dogodili u Bosni i Hercegovini, kao i ratni zločini u Hrvatskoj.

Nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma zaustavljena su ratna razaranja i zločini, s tim da je urušavajuću perspektivu Bosne i Hercegovine moguće zaustaviti, te pritom presjeći dejtonski nacionalizam, ako, kako kaže Ćurak subjekti u Bosni i Hercegovini otpočnu sa pravilnim razumijevanjem i sticanjem organiziranog znanja o našoj državi u funkciji svekolike geofilozofije o Bosni. Dio tog organiziranog znanja o Bosni i Hercegovini je svakako svijest o tome da su našu državu do Dejtonskog sporazuma,

⁵ Isanović, A. (2022). „Nekoliko riječi o biopolitici“, objavljeno na portalu <http://www.prometelj.ba/clanak/drustvo-i-znanost/nekoliko-rijeci-o-biopolitici-5296> (pristup 27.08.2024.)

⁶ *Ibidem*

ponajprije dovele etnonacionalne, tačnije etničke stranke koje su bile „politički reprezenti zakašnjelih etničkih korporativizama, čiji „ugledni znanstvenici“ redukcionističkim teorijama, a politički predstavnici primordijalnim politikama, bez obzira što govore, negiraju bilo kakvu zajedničku, npr. građansku identifikaciju, pretpostavljajući joj etnički identitet kao da je nacionalni. Kada bi etnički identitet stvarno bio jednak nacionalnom, Bosna i Hercegovina ne bi bila moguća kao politička zajednica, a moguća je čak kada se to doima i nemogućim posljednji rat protiv Bosne i Hercegovine), što upućuje na simbiotski čin između etnija i zemlje kojoj se, kao određenoj naciji, opiru njene etnije. Takvim pristupom (etničkim kao nacionalnim) onemogućava se konsenzus, na njega se ne pristaje i država se politički i kulturološki raspada.⁷

II Etnopolitike kao nastavljajući ideja i prakse biopolitike u Bosni i Hercegovini

Prema istraživanjima Senadina Lavića, politička i svaka druga događanja u Bosni i Hercegovini, i nakon tragičnih iskustava iz perioda agresije na našu državu (1992.-1995.), kao i nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma su posljedica činjenice da su „Beograd i Zagreb devedesetih godina 20. stoljeća instalirali svoje političke partije u Bosni i preko njih rovere do današnjih dana. Osnov tih partija je etnopolitika ili etničko-religijsko "predstavljajanje" narodnih kolektiva (HDZ, SDS/SNSD). Oni navodno predstavljaju cijele narode - Srbe i Hrvate. Tako je bila zamišljena i SDA! Matrica - političke stranke predstavljaju narode - dovela je do ovoga što imamo danas u Bosni!

U kontekstu navedenog, Lavić naglašava da je u „demokratskom društvenom poretku nemoguće dovesti u vezu etnički identitet i aktivno biračko pravo. To je besmisleno. Građanin glasa u demokratiji - ne narodi, kako to u Bosni podvaljuju etničko-religijske partije. Građanin s imenom i prezimenom ostvaruje svoje biračko pravo - ne narodne grupe!“⁸

Ovakva promišljanja Lavića na tragu su istraživanja određenog broja autora iz Bosne i Hercegovine, zemalja regiona, te drugih država EU i svijeta prema kojima se Bosna i Hercegovina može reintegrirati i dalje razvijati kao država

⁷ Detaljnije o ovome vidjeti u Kico, A., Kapetanović, M. (2019). *Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan – aspekti geopolitike i hibridnog rata*, Sarajevo: Atlantska inicijativa, str. 276.

⁸ O obome vidjeti u Lavić, S., (2024). „Takozvani 'konstitutivni' i 'legitimni' protiv Kovačevića i 'fabriciranih presuda'!, objavljeno na portalu <https://nap.ba/qpost/372087> (pristup 08.09.2024.)

građanske demokracije, s tim da je nužno „da je većina političkih, vjerskih, sigurnosnih, kulturnih i drugih subjekata javnog i društvenog života (uključujući i Međunarodnu zajednicu) počinje shvatati kao cilj, a ne kao sredstvo za neke druge ili „više“ geopolitičke ciljeve. Građani Bosne i Hercegovine kao demos (politički narod), uz to što imaju politička i vjerska prava, te nacionalne odrednice, više trebaju biti „vjernici“ svoje građanski definirane domovine“.⁹

Aktualno stanje u Bosni i Hercegovini jasno pokazuje da se ovim principima i dalje vrlo angažirano suprotstavljaju nacionalističke, odnosno etno - političke stranke, pojedinci i udruge, koje pozajmljuju demokratski „proceduralni plašt kako bi prikrili nasilje i banalnost zla kao imanencije nacionalizma“.¹⁰

Aktualna iskustva etno-političkih stranaka u Bosni i Hercegovini, te kritička promišljanja određenog broja autora u našoj državi (Esad Duraković, Senadin Lavić, Sead Turčalo, Dragan Bursać, Nerzuk Ćurak, Srđan Šušnica, Esad Bajtal, Mirko Pejanović, Zlatko Hadžidedić i drugi), pokazuju da je, na apsurdan način, moguće da je Dejtonski ugovor rodno mjesto opstanaka bosanskohercegovačke države, ali i rodno mjesto njenog mogućeg nestanka. Jer, Bosna i Hercegovina je u proteklom periodu postala geopolitički značajna zemlja, u kojoj su sve politike jednako vrijedne. I one koje je destruiraju i one koje je afirmiraju. Outsajder historije očigledno je postao važan. Dejtonski ugovor proizveo je apsurdnu situaciju u Bosni i Hercegovini, gdje su, „nakon velike pobjede, *oslobodioci i pobjednici* postali novi gospodari života i smrti-opijeni vlašću, neumjereni u njenu uživanju. Njihovo lice poružnjelo je od moći i krvi. Jednako su okrutni prema neprijateljima („raznih boja“), kao i prema svojim kad *otpadnu*“.¹¹

Unatoč različitim raspravama i promišljanjima o tome da li se država Bosna i Hercegovina treba i može integrirati kao građanska parlamentarna demokracija, pošto su etnonacionalističke elite razorile njenu osnovnu supstancu i dovele u pitanje njen dalji opstanak, posljednjih petnaestak godina protiv BiH se vodi kontinuirani hibridni rat, čiji su protagonisti velike sile koje preko svojih „izvođača rodova“ nastoje ostvariti svoje geopolitičke planove na ovom području. Ovaj rad upravo ima za cilj i da ukaže na neke aspekte hibridnog djelovanja (rata) na prostorima Zapadnog Balkana, a posebno prema

⁹ Šire o ovome vidjeti u Kico, A., Kapetanović, M. (2019). *Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan – aspekti geopolitike i hibridnog rata*, Sarajevo: Atlantska inicijativa, str. 303.

¹⁰ Pogledati u Ćurak, N. (2011.). *Izveštaj iz periferne zemlje – Gramatika geopolitike*, Sarajevo: Fakultet političkih nauka Sarajevo, str. 138.

¹¹ Detaljnije o ovome vidjeti u Kico, A., Kapetanović, M. (2019). *Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan – aspekti geopolitike i hibridnog rata*, Sarajevo: Atlantska inicijativa, str. 6.

Bosni i Hercegovini, koji po mnogo čemu potvrđuju tezu da je krajnji cilj tih aktivnosti da se Bosna i Hercegovina proglasi „nemogućom državom“, te da je njena „perspektiva“ da se podijeli između velikodržavnih projekata Srbije i Hrvatske.

III Hibridno djelovanje prema i u Bosni Hercegovini u funkciji realiziranja ideja i ciljeva biopolitike

Kao što je ranije naznačeno, od Dejtonskog mirovnog sporazuma ne prestaju subverzivne aktivnosti protiv naše države koje u osnovi imaju cilj da se Bosna i Hercegovina razori i da se dijelovi teritorija, stanovništva i svih drugih resursa pripoje velikodržavnim projektima Velike Srbije i Velike Hrvatske. Na sceni je ponovo propagandna matrica s početka 90-tih godina prošlog stoljeća koja je prethodila krvavim sukobima, samo ovaj put u promijenjenim geopolitičkim prilikama. Ovaj rad, pored ostalog ima za cilj da ukaže na „glavne igrače“ hibridnog djelovanja prema i u BiH, njihove metode i sredstva, kako bi se pravovremeno bosanske snage animirale i suprotstavile osvajačkim i zločinačkim ciljevima, istim onim iz vremena agresije na državu Bosnu i Hercegovinu.

Prema uvidima određenog broja političkih i geopolitički stručnjaka iz Bosne i Hercegovine, „čitavi propagandni i drugi sistemi usmjereni su u pravcu da se pokaže da Bosna i Hercegovina ne može opstati kao država“. U vezi s navedenim, ističe se da „politički vrh i režimski mediji u Srbiji (ali i u Hrvatskoj-pr.a.) ovih dana intenziviraju prljavi politički, medijski, psihološki, diplomatski i obavještajni rat protiv države Bosne i Hercegovine. Ne zaboravimo, kreatori i nosioci takve zlonamjerne politike prema našoj državi su najbliži saradnici Slobodana Miloševića i Vojislava Šešelja“. Dakle, vrlo precizno se navode osnovne karakteristike hibridnog (specijalnog) rata koji se vodi protiv Bosne i Hercegovine. A šta je po definiciji hibridno djelovanje (hibridni rat)?. To su prije svega ili iznad svega političke, medijske, psihološke, diplomatske i obavještajne aktivnosti koje jedna država, njena politička elita, obavještajne i/ili paradržavne skupine koje su opet pod kontrolom konkretnog državnog rukovodstva, vode protiv druge međunarodno priznate države, u ovom slučaju Bosne i Hercegovine.¹²

Prema istraživanjima određenog broja autora iz regije, Evrope i svijeta, „hibridni rat (djelovanje) je strategija koja sadrži elemente konvencionalnog, nekonvencionalnog i kibernetskog ratovanja. Stručnjaci za nacionalnu sigurnost

¹² *Ibidem*, str. 10.-11.

u BiH, te zemljama regiona za pojavnost koja je obuhvaćena hibridnim djelovanjem (ratovanjem) uglavnom koriste termin "specijalni rat". Kada se imaju u vidu naznačene i druge teorijske rasprave, te konkretna praktična iskustva u geopolitici i geostrategiji, može se reći da su *hibridni rat i hibridno djelovanje zapravo kontinuirano ili vremenski određeno bombardovanje faktoidima institucija i stanovništva konkretne zemlje ili regije od strane drugih konkretnih zemalja ili saveza, s ciljem da se fabrikovanjem istina podstaknu ili stvore nove predrasude o vlastitoj zemlji, stanovništvu (građanima i narodima), odnosno da se pojačaju i uljepšaju novim, privlačnim pričama, ideologijom i društvenim vrijednostima koje nisu potvrđene i koje je u praksi teško dokazati.*¹³

Posebno zanimljiv pogled na koncept hibridnog djelovanja (hibridnog ratovanja), pogotovo za kontekst BiH i regiona, dala je Sibylle Scheipers analizirajući koncept „indirektnog pristupa“ u historijskoj perspektivi. Ukazala je da hibridno ratovanje kombinira dva tipa „indirektnog pristupa“ ratu, jedan koji inklinira skraćanju rata i drugi koji inklinira produžavanju rata, bilo vojnim ili nevojnim sredstvima. Ovaj pristup je vidljiv i u agresiji Srbije i velikodržavnih snaga na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu početkom 1990tih, gdje se odugovlačilo sa početkom oružanih sukoba sve dok hrvatski i bosanski Srbi nisu bili dovoljno psihološko-propagandno „skuvani“ da se masovno uključe u i saglase sa jednim potpuno iracionalnim i nadasve zločinačkim ratom.¹⁴

Ovo je eklatantan primjer kako režim (Slobodana Miloševića) kroz psihološke i propagandne aktivnosti (hibridne operacije) od građana i naroda stvara „politički, režimski proizvod“, s krajnjim ciljem da načini poslušnog subjekta, što je u konačnici ovaploćenje biopolitike, posebno u zemljama Zapadnog Balkana. Aktuelna politička i sigurnosna kretanja na prostorima Zapadnog Balkana, a posebno u Srbiji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori ukazuju da režim predsjednika Srbije preduzima intenzivne hibridne operacije (prije svega propagandne i psihološke) kako bi se građani Srbije i entiteta Republika srpska, te srpski narod s obje strane Drine „skuhao“ za „gotovu stvar“, a to je secesija bosanskohercegovačkog entiteta Republika srpska i njeno pripajanje Srbiji. Procjenjuje se da režimi iz Srbije i entiteta Republika srpska još uvijek nisu u dovoljnoj mjeri „skuhali“ građane i srpski narod, mada je veoma indikativno da su nedavno skupštine Srbije i bh entiteta Republika srpska

¹³ O ovome vidjeti u Kico, A., Kapetanović, M. (2019). *Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan – aspekti geopolitike i hibridnog rata*, Sarajevo: Atlantska inicijativa, str. 84.

¹⁴ *Ibidem*, str. 69.

usvojile Deklaraciju svesrpskog sabora iz juna ove godine koja je, suštinski u funkciji tzv. Srpskog sveta.

U funkciji realizacije ciljeva biooplitike u Bosni i Hercegovini, mete hibridnog djelovanja (rata) u Bosni i Hercegovini su gotovo sve forme i vidovi društvenog života, ustavni poredak, insitucije političkog, ekonomskog, pravosudnog i sigurnosnog sistema, kao i institucije vjerskog, nacionalnog, jezičkog, obrazovnog i ostalih vidova kulturnog identiteta građana i naroda Bosne i Hercegovine.

Pitanje identiteta u Bosni i Hercegovini postalo je posebno važno nakon Dejtonskog sporazuma, budući da su segmenti kulturnog identiteta (vjera, nacija, jezik, spomenici duhovne i materijalne kulture i dr.) postali gotovo prioritetne mete hibridnog djelovanja (rata) protiv Bosne i Hercegovine. Kroz različite forme (najčešće kroz medijske operacije) hibridnog djelovanja (rata), sa različitih nivoa i iz različitih institucija kontinuirano se osporava sve što potvrđuje ili afirmira bosanskohercegovački identitet, napose državu, građane i demos (politički narod).

Naravno za osporavanje jednog integrativnog i inkluzivnog identiteta potrebno je konstruisati i nametati ekskluzivističke pa i iredentističke identitete koji dezintegrišu politički i društveni prostor. Bosanskohercegovački ili bosanski identitet za svoje definirajuće elemente nema partikularne religijske ili etno-vjerske ili etno-nacionalne (samo)identifikacije, simbole i narative, već isključivo objektivne zemaljske (geografske), građanske (demos) i državno-civilne (subjekti državljanstva) elemente. To ne znači da ovakav bosanskohercegovački identitet ne može obuhvatiti i etno-vjerske, religijske i lokalne partikularizme i identitete, naprotiv, on to može raditi vrlo učinkovito dok se zahtjevi etno-vjerskog partikularizma ne postanu ekskluzivistički, segregacijski i diskriminatorni. (Pan)srpski etno-vjerski nacionalizam i iredentizam je posredstvom svoje intelektualne, religijske i političke elite upravo ispostavio ovakve zahtjeve ne samo u BiH, već i u Hrvatskoj, a prije njih i u Crnoj Gori, Vojvodini i na Kosovu, te je otišao i korak dalje postajući potpuno anti-zemaljski i anti-državni i na kraju osvajački i istrebljivački raspoložen prema „drugima“.

Istraživanja određenog broja autora u Bosni i Hercegovini, pokazuju da u oblasti obrazovanja, ne postoji bosanskohercegovački identitet u obrazovnom sistemu, posebno u bosanskohercegovačkom entitetu koji se zove Republika srpska, a može se slobodno reći da u obrazovnom sistemu ovog entiteta ni kulturno-historijski identitet države Bosne i Hercegovine nije zastupljen na odgovarajući način. Štaviše, bosanskohercegovački identitet u obrazovnom

sistemu entiteta Republika srpska kontinuirano se negira i nipodaštava, a međunarodna zajednica na to ostaje uglavnom nijema.¹⁵

Aktualne rasprave o bosanskom jeziku, a posebno njegovo negiranje kao ukupnog identiteta Bosne i Hercegovine, pored ostalog, pokazuju da je hibridno djelovanje protiv Bosne i Hercegovine i u ovoj oblasti poprimilo gotovo dramatične razmjere. Jer, analiza rasprava, ukazuje da je „negiranje bosanskog jezika u RS jasan politički projekat, baš kao što su potpuno bjelodani i njegovi konačni ciljevi, a poznata su i povijesna uporišta ovakvih nastojanja, koja sežu sve do 19. st. i nacional-romantičarske ideje po kojoj su svi štokavci zapravo Srbi, a njihov jezik srpski, kako je to pisao i Vuk S. Karadžić u članku *Srbi svi i svuda* još 1836. godine. Pritom, iako se o tome u medijima i javnosti uglavnom slabo govori, uz bosanski jezik, pa čak i više od samog bosanskog jezika, u RS sve vrijeme negira se i bošnjačka književnost, koja se svodi doslovno na ništa, na nulu, ili se njezini pisci i pojave uvrstavaju u isključive okvire historije srpske književnosti. Isti je slučaj i onda kad je riječ o historiji i kulturnoj historiji, čak je i geografija u RS "drugačija", a sve je to, zapravo, dio cjelovitog negiranja Bošnjaka kao naroda, ali i same Bosne, odnosno nastojanje da se, trgom višestoljetnih ideologema i novih političkih projekata, RS prikaže i utemelji kao isključivo srpska, a zapravo kao jedna od "srpskih zemalja", kako to uostalom nerijetko i jasno možemo čuti iz RS".¹⁶

Kao segment vjerskog identiteta Bosne i Hercegovine, osobito katolika, odnosno Hrvata u našoj zemlji, franjevci *Bosne Srebre* su već više od jednog stoljeća bosanskohercegovački društveni entitet koji se osporava i negira, i koji su, savremenim jezikom kazano, meta hibridnog djelovanja, ponajčešće određenih krugova Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini i R Hrvatskoj, te ekstremnih nacionalista iz političkih, akademskih i kulturnih organizacija i udruženja, ponajprije i ponajviše iz reda hrvatskog naroda. Zalažući se za bosanskohercegovački identitet, franjevci *Bosne Srebre* kontinuirano su na udaru pojedinih katoličkih svećenika koji nastoje da ih difamiraju, te da ih uvuku u nacionalističko i isključivo polje etnonacionaliteta i unisonog „katoličkog“ pogleda i prakse u Bosni i Hercegovini.¹⁷

¹⁵ Šire o ovome vidjeti u Musli, E. (2012.). „Pozicija bošnjačko-etničkog i bih nacionalnog identiteta u obrazovnom sistemu bh entiteta RS“. Tekst je objavljen na portalu <http://preporodbn.com/> Pristup 12. 09. 2024. godine.

¹⁶ Šire o ovome vidjeti u Kodrić, S. (2017.). „Uz bosanski jezik u manjem entitetu još više se negira bošnjačka književnost“. Intervju sa Sanjinom Kodrićem koji je objavljen 19. 02. 2016. godine u *Islamskim informativnim novinama Preporod*, a koji je prenešen na portalu <https://www.preporod.com/> Pristup 12. 09. 2024. godine.

¹⁷ Detaljnije o ovome vidjeti u Šarčević, I. (2017.). „Piromani laži, potvora i obmana“. objavljeno na portalu <http://www.prometej.ba/> Pristup 10. 09. 2024. godine.

Pravosuđe u Bosni i Hercegovini trenutno proživljava najveću i najdublju krizu u svojoj poslijeratnoj povijesti. Međutim, ta kriza počela je mnogo ranije, odnosno onda kada su počeli pristizati zahtjevi iz entiteta Republika srpska za ukidanjem Suda i Tužilaštva BiH, navodno zbog obustavljanja istrage protiv većeg broja osumnjičenih u slučaju Dobrovoljačka, i optužbi da se sudi samo licima srpske nacionalnosti, kako u Hagu, tako i pred domaćim sudovima, što je predstavljalo početak političkih pritisaka na Sud i Tužilaštvo BiH i manipuliranje narodom.

Napadajući rad Suda i Tužilaštva BiH pojedini političari, a prije svih predsjednik entiteta Republika srpska, pokušavali su skrenuti pažnju javnosti sa sumnje u njihovu umiješanost u nezakonite i koruptivne radnje, skrivajući tako sve otvoreniju sumnju javnosti u njihovu vlastitu odgovornost. Prigovori koji su dolazili iz entiteta Republika srpska uglavnom su se odosili na nadležnost Suda BiH i Tužilaštva BiH i samo njihovo postojanje, jer po njihovom tumačenju, pravosuđe prema Dejtonskom sporazumu spada u izvornu nadležnost entiteta.¹⁸

Zarad vlastitih, u suštini partikularnih interesa, pojedini predstavnici aktuelne vlasti u Bosni i Hercegovini, svjesno ili nesvjesno nastoje realizirati pojedine ciljeve i aspekte biopolitike u našoj državi. Tako Vahidin Preljević u svojim istraživanjima i komentarima ističe: „Trojkaši (izabrani predstavnici partija kao što su SDP BiH, Naša stranka i Narod i pravda - pr.aut) očito sistematično grade narativ o islamističkoj opasnosti da bi sebe predstavili kao branu toj navodnoj prijetnji. Na neki način, oni sebe počinu inscenirati kao stražare na predziđu kršćanstva preuzimajući taj stijeg od samoproglašanih etnoseparatističkih križara. Iako i sami baštine koncept odbrane Bosne i Hercegovine 1992.-1995., oni sada, ironično preuzimaju propagandističke obrasce Karadžića, Bobana i Tuđmana, a kasnije Dodika i Čovića, za koje je građanska demokratija jednako islamska država, plašeći Zapadnjake, koje žele pridobiti, nekim islamizmom“.¹⁹

U vezi s navedenim, Preljević zaključuje da „podtekst ove propagande stoga ne cilja prvenstveno na tu stranku, nego na puku činjenicu demografske muslimanske većine kao biopolitičke prijetnje. Možda je ta biopolitička fantazma ‘muslimanske većine’, koja u tom horizontu svijesti automatski

¹⁸ O ovome vidjeti u Kico, A., Kapetanović, M. (2019). *Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan – aspekti geopolitike i hibridnog rata*, Sarajevo: Atlantska inicijativa, str. 112.

¹⁹ Detaljnije o ovome vidjeti u Preljević, V. (2024). „Kazati da SDA želi islamsku državu isto je kao tvrditi da SDP želi uspostaviti komunističku diktaturu“, objavljeno na portalu istraga.ba/vahidin-preljevica-kazati-da-sda-zeli-islamsku-drzavu-isto-je-kao-tvrditi-da-sdp-zeli-uspostaviti-komunisticku-diktaturu/ (pristup 15.09.2024.)

znači 'islamsku državu', mentalna pozadina podrške Trojke Schmidtovim intervencijama i popustljivosti prema HDZ-u. Tu mentalnu predispoziciju Theodor Lessing je zvao samomržnjom".²⁰

Prema istraživanjima određenog broja geopolitičkih i sigurnosnih stručnjaka iz BiH, regije, Evrope i svijeta ključni protagonisti koji planiraju i vode hibridni rat protiv zemalja Zapadnog Balkana i Bosne i Hercegovine su aktuelni režimi iz Ruske Federacije i Republike Srbije. Ruska Federacija, od dolaska Vladimira Putina na vlast, kontinuirano i efikasno planira i realizira različite oblike hibridnog rata. Pored ostalih, mete hibridnog rata Ruske Federacije su Baltičke zemlje, kao i zemlje Zapadnog Balkana, pri čemu su Srbija, Bosne i Hercegovina, Makedonija, Kosovo i Crna Gora ključne mete na prostoru jugoistoka Evrope.²¹

U vezi s navedenim, treba naglasiti da su ključni protagonisti provedbe ciljeva biopolitike u BiH, a u konačnici hibridnih operacija protiv BiH, zapravo njeni susjedi (Srbija i Hrvatska) oličeni u ranijim i aktuelnim političkim vodstvima ovih zemalja. Srbija i Hrvatska su devedesetih godina izvršile agresiju na BiH, što je potvrđeno presudama međunarodnih sudova (Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, Međunarodni sud pravde u Hagu). Iako tada nisu ostvarili svoje osvajачke planove, politička rukovodstva ovih zemalja nikada nisu odustala od ideje podjele ove zemlje kako su to planirali Milošević i Tuđman. Posljednjih nekoliko godina, ohrabreni jačanjem desničarskih politika, nastalih na antiimigrantskoj i antiislamskoj platformi, politička rukovodstva susjednih zemalja intenziviraju svoje antibosanske aktivnosti kroz plasiranje lažnih informacija, odnosno dovodeći BiH u vezu sa međunarodnim terorizmom i usporavajući sve političke i ekonomske procese, ne bi li na taj način destabilizirali njenu dejtonsku strukturu.²²

Snažna podrška od Rusije i Srbije i nečinjenje ništa od strane EU da se destabilizirajuća i secesionistička politika na Balkanu zaustavi, ponajviše od predsjednika entiteta Republika srpska, navela je Dragana Čovića aktuelnog lidera HDZ BiH da mu se pridruži uz odobravanje i HDZ Republike Hrvatske. Njih dvojica, forsirajući nacionalističke i secesionističke politike, a ohrabreni inertnošću međunarodne zajednice, nastoje „iskoristiti“ povoljan trenutak za ostvarivanje davno zacrtanih ciljeva, koje je prekinuo Dejtonski sporazum. Sve njihove aktivnosti koje se usklađuju čestim sastancima i dogovorima, vode ka tom cilju.

²⁰ *Ibidem*

²¹ O ovome vidjeti u Kico, A., Kapetanović, M. (2019). *Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan – aspekti geopolitike i hibridnog rata*, Sarajevo: Atlantska inicijativa, str. 110.

²² *Ibidem*, str. 153.

U funkciji realizacije političkih i geopolitičkih ciljeva biopolitike Putinov režim daje otvorenu podršku secesionističkim planovima za Republiku srpsku, koji bi mogli dovesti do podjele BiH. Ovaj plan, uz aktivnu podršku predsjednika entiteta Republika srpska i prešutnu podršku predsjednika Republike Srbije, predstavlja ozbiljnu prijetnju teritorijalnom integritetu BiH. Odvajanje entiteta Republike srpske i njezino potencijalno pripajanje Srbiji destabiliziralo bi cijeli Balkan, stvarajući novo žarište sukoba koje dodatno odvraća pozornost Zapada od Ukrajine. Moskva koristi predsjednika entiteta Republika srpska, predsjednika Srbije i „druge proruske snage u regiji kako bi otvorila novu frontu zapadnim silama. Ovaj potez Moskve nije samo taktika za skretanje pozornosti već i način da se produži sukob u Ukrajini, uz smanjenje pritiska na rusku vojsku i ekonomiju. Dok je Zapad fokusiran na krize u BiH, Kosovu i Crnoj Gori, Rusija koristi ovu situaciju da uz manje prepreka intenzivira svoje aktivnosti u Ukrajini“.²³

IV Zaključna razmatranja

Kako bi se Bosna i Hercegovina i njene institucije političkog, pravnog, ekonomskog i sigurnosnog sistema mogle suprotstaviti ciljevima biopolitike, a u njenoj funkciji i oblicima hibridnog djelovanja potrebno je da su ključni subjekti svjesni da se nalaze pod udarom informacijskih-medijskih operacija, te da su ih u stanju prepoznati i organizirati odbranu. Na taj način Bosna i Hercegovina kao država može blagovremeno i adekvatno uzvratiti protumjerama prema svima onima koji planiraju ili vode hibridne operacije (susjedne i druge zemlje, pojedinci i grupe iz najrazličitijih oblasti društvene zbilje, nevladine organizacije i udruženja građana, političke stranke i dr.). Ukoliko ključni subjekti političkog i sistema sigurnosti nisu u stanju prepoznati elemente hibridnog djelovanja (rata), onda naša zemlja dolazi ili već jeste u situaciji donositi odluke koje dugoročno ne idu u prilog naših državnih i nacionalnih interesa.

Kada se imaju u vidu prezentirani rezultati istraživanja političke filozofije u Bosni Hercegovini, postavlja se jasno pitanje da li politički subjekti, kao i subjekti sistema nacionalne sigurnosti u Bosni i Hercegovini mogu ostvariti i zaštititi cilj prema kojem bi Bosna i Hercegovina trebala postati moderna država parlamentarne građanske demokracije. Jer, uočljivo je da Bosna i Hercegovina, još uvijek nije moderna država, budući da je Dejtonskim sporazumom ona, nažalost postavljena kao etnokracija, u okviru koje

²³ Detaljnije o ovome vidjeti u Hadrović, A. (2024). „Destabilizacija Balkana je strateški interes Putinove Rusije“, objavljeno na portalu <https://radiosarajevo.ba/metromahala/> (pristup 19.09.2024).

suverenitet i moć imaju etnosi, a ne građani. To je ključni problem i izazov za sve subjekte političkog i sigurnosnog sistema Bosne i Hercegovine. U vezi s navedenim, recentna istraživanja su pokazala da politički subjekti u Bosni Hercegovini još uvijek premalo i presporo rade na uspostavi i održanju Bosne i Hercegovine kao parlamentarne građanske demokracije.

U dosadašnjim aktivnostima političkih partija/subjekata, najčešće su prioritetni bili partijski interesi koji su partikularni i kao takvi nisu bili djelotvorni i strateški za očuvanje državnosti BiH, naprotiv. Promjena te prakse nužna je da bi opstala BiH a time i političke partije koje najčešće definiraju svoje interese od jednog do drugog izbornog ciklusa, što vodi slabljenju države. Bosanstvo u značenju pripadnosti državi nužno je njegovati kao izuzetnu, primarnu vrijednost, funkcionalnu upravo i očuvanju državnosti; potrebno je promovirati ga u domenu pravnog utemeljenja, politike, kulture i dr. Etnička pripadnost bilo kojeg naroda u BiH time se ne osporava kao važan dio identiteta: ta dva identiteta su jednostavno komplementarni a nisu uzajamno isključivi. Otpor bosanstvu je podrška etničkoj fragmentaciji društva u BiH, zatim antagoniziranju etničkih skupina i konačno – etnoteritorijalizaciji i disoluciji države po tome načelu.²⁴

Zalaganje za ideju i praksu parlamentarne građanske demokracije, te bosanstva (demosa -političkog naroda) je fundamentalan imperativ za opstanak i razvoj Bosne i Hercegovine. Jer, u složenim političkim zajednicama, prilikom prelaska na demokraciju, ne smije se pristupiti ostvarivanju niti jednog kolektivnog prava prije nego što se osigura trajna, djelotvorna i neopoziva zaštita individualnih prava“.

Ovakva promišljanja su na tragu ideja i stavova koje je Geert Mak prezentirao u svojoj knjizi *U Evropi – Putovanje dvadesetim vijekom* kada navodi da „nacisti nisu doživljavali Evropu u pojmovima država nego naroda“, i zato su Evropu nastojali nanovo organizirati na toj osnovi. „Zakonski priznate granice, internacionalni dogovori o manjinama, ravnopravnost država, Liga naroda, sve to njima ništa nije značilo: država i narod ponovo su se trebali poklapati. Dok se, naprimjer, francuski, engleski, belgijski, nizozemski i skandinavski pojam države temeljio na volji svih stanovnika, njemački pojam države temeljio se na krvi, porijeklu, rasi... Njemačke manjine u Poljskoj, Čehoslovačkoj, Ukrajini i drugdje bili su „rasni srodnici“ Rajha koje su pripadnici njemačke nacionalne zajednice po svaku cijenu trebali

²⁴ O ovome vidjeti u Duraković, E. (2024.). „O bosanstvu ili nasilju nad povijesnim i naučnim činjenicama“, objavljeno na portalu <https://radiosarajevo.ba/metromahala/ja-muslim/akademik-esad-durakovic-o-bosanstvu-ili-nasilju-nad-povijesnim-i-naucnim-cinjenicama/530769> (pristup 15.09.2024.)

„osloboditi“.²⁵ Ovdje se na jasan način pokazuje da Logos etničkog prostora pripada biopolitici (biološkom imperijalizmu), koji je u dvadesetom stoljeću u Evropi završavao sa nacizmom. I zato se s pravom može reći da isključivi Logos etničkog prostora u Bosni i Hercegovini, pored toga što pripada biopolitici (biološkom imperijalizmu), nužno treba napustiti i recentno zastupati i Logos vremena kojem pripada politički kompromis i budućnost.

Kako bi se suprotstavili protuustavnim aktivnostima režima iz entiteta Republika srpska i drugih koje su u suštini separatističke i protivne Dejtonskom sporazumu, neophodno je da sve institucije i agencije, odnosno bosanskohercegovački politički vrh ima odlučan narativ da se na prostoru BiH ne vodi sukob između "Srba i Bošnjaka", odnosno između dva entiteta, već da se radi o sukobu proNato i antiNato snaga. U sklopu ukupnog informisanja mediji, pogotovo javni i agencijski, te medijski izvori (javne institucije, portparoli, PR službe i sl) trebaju promijeniti ustaljene, kontraproduktivne, štetne ili neučinkovite i usvojiti nove termine, sintagme i jezičke konstrukcije čijom dosljednom i beskompromisnom upotrebom će ovladati jezikom i vlastitim ideološkim narativom prilikom izvještavanja, informisanja ili *opinion making* pisanja. Promjena i usvajanje novog jezika mora da ide u pravcu kreiranja povoljnog javnog i političkog diskursa afirmativnog za državu i društvo BiH a negativan za režim u entitetu Republika srpska i pansrpski nacionalizam. Na taj način otpočeo bi proces razbijanja etničkih podjela. Za proNato priču se mogu pridobiti mnogi stanovnici i u entitetu Republika srpska kao i akademska javnost, privrednici i mnoge javne ličnosti koje se percipira kao Srbe.

„Zbog svega navedenog, može se reći da je perspektiva Bosne i Hercegovine, da preko Evropske Unije postane saveznik Americi, a ne protivnik ili rival. Na taj način država Bosna i Hercegovina bit će u prilici da se efikasno suprotstavlja svim oblicima i vrstama hibridnog djelovanja (rata) koji, ponajprije dolazi iz Rusije, a čiji se eksponenti nalaze u zemljama regije, pa i u samoj Bosni i Hercegovini. Samo kroz savezništvo sa Sjedinjenim Američkim Državama, moguće je da Bosna i Hercegovine bude dio naprednog svijeta, napose Evropske Unije kao humane obećavajuće integracije, koja će zaustaviti prodor bilo kojih oblika azijskih i drugih despotija.“²⁶

²⁵ Geert, M. (2012.). *U Evropi – Putovanje dvadesetim vijekom*, Sarajevo: Buybook, str. 239.

²⁶ Kico, A. (2019). Hibridni rat (djelovanje) prema Bosni i Hercegovini. U: Stojanović, V., Vejnović, D., Dizdarević, S., Dakić, S. ur. *Bosna i Hercegovina u izazovima različitosti: zbornik radova*. Mostar: Visoka škola UNION u Mostaru, Udruženje Sport za sve, Banja Luka, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka, str. 106.

Literatura

1. Duraković, E. (2024.). „O bosanstvu ili nasilju nad povijesnim i naučnim činjenicama“, objavljeno na portalu <https://radiosarajevo.ba/metromahala/>
2. Ćurak, N. (2011.). *Izveštaj iz periferne zemlje – Gramatika geopolitike*, Sarajevo: Fakultet političkih nauka Sarajevo
3. Geert, M. (2012.). *U Evropi – Putovanje dvadesetim vijekom*, Sarajevo: Buybook
4. Hadrović, A. (2024.). „Destabilizacija Balkana je strateški interes Putinove Rusije“, objavljeno na portalu <https://radiosarajevo.ba/metromahala/>
5. Isanović, A. (2022.). „Nekoliko riječi o biopolitici“, objavljeno na portalu <http://www.prometej.ba/clanak/drustvo-i-znanost/nekoliko-rijeci-o-biopolitici-5296>
6. Kico, A. (2019). *Hibridni rat (djelovanje) prema Bosni i Hercegovini*. U: Stojanović, V., Vejnović, D., Dizdarević, S., Dakić, S. ur. *Bosna i Hercegovina u izazovima različitosti: zbornik radova*. Mostar: Visoka škola UNION u Mostaru, Udruženje Sport za sve, Banja Luka, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka, str. 89-106.
7. Kico, A., Kapetanović, M. (2019). *Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan – aspekti geopolitike i hibridnog rata*, Sarajevo: Atlantska inicijativa
8. Kodrić, S. (2017.). „Uz bosanski jezik u manjem entitetu još više se negira bošnjačka književnost“, objavljen na portalu <https://www.preporod.com/>
9. Krivak, M. 2008, „Michel Foucault: Rođenje biopolitike“, Zagreb, *Filozofska istraživanja*, broj. 28., objavljen na portalu <https://hrcak.srce.hr/27863>
10. Lavić, S., (2024). „Takozvani 'konstitutivni' i 'legitimni' protiv Kovačevića i 'fabriciranih presuda'!“, objavljeno na portalu <https://nap.ba/qpost/372087>
11. Musli, E. (2012.). „Pozicija bošnjačko-etničkog i bih nacionalnog identiteta u obrazovnom sistemu bh entiteta RS“. Tekst je objavljen na portalu <http://preporodbn.com/>
12. Preljević, V. (2024). „Kazati da SDA želi islamsku državu isto je kao tvrditi da SDP želi uspostaviti komunističku diktaturu“, objavljeno na portalu istraga.ba/
13. Šarčević, I. (2017.). „Piromani laži, potvora i obmana“. objavljeno na portalu <http://www.prometej.ba/>